

Logică și structuri discrete
Relații. Funcții parțiale

Marius Minea
marius@cs.upt.ro

<http://www.cs.upt.ro/~marius/curs/lsd/>

20 octombrie 2014

Relații în lumea reală și informatică

Noțiunea matematică de relație modelează legătura dintre două elemente (posibil de tip diferit)

relații umane: copil , părinte , prieten

relații cantitative : egal, mai mic

Transpuse în informatică:

rețele sociale : “prieten”, “follow”, “în cercuri”, etc.

O relație între elementele aceleiași mulțimi definește un *graf* (elementele sunt noduri, relația e reprezentată prin muchii)

⇒ relațiile sunt o noțiune cheie în teoria grafurilor

Definiția unei relații

O relație binară R între două mulțimi A și B e o submulțime a produsului cartezian $A \times B$: $R \subseteq A \times B$

Notăm $(x, y) \in R$, sau $x R y$, sau $R(x, y)$ (x e în relație cu y)

Generalizat, putem avea o relație n -ară care e o mulțime de n -tupluri (din produsul cartezian a n mulțimi).

O relație e o noțiune *mai generală* decât o funcție:

$f : A \rightarrow B$ asociază *un singur* element $y \in B$ *fiecărui* $x \in A$

o relație $R \subseteq A \times B$ poate conține

mai multe perechi $(x, y_1), (x, y_2), \dots$ cu același x
sau nicio pereche, pentru anumite valori $x \in A$

În general, o relație nu e o noțiune simetrică: perechea (și produsul cartezian) sunt noțiuni ordonate, $(x, y) \neq (y, x)$.

Există, desigur, relații simetrice (în lumea reală și în matematică)

Reprezentarea unei relații

Explicit, prin mulțimea perechilor
dacă e finită

sau exprimabilă printr-o regulă care leagă elementele:

$$R = \{(x, x^2 + 1) \mid x \in \mathbb{Z}\}$$

În formă de matrice booleană / binară, pentru A, B finite, cu liniile indexate după A , și coloanele după B

$m_{xy} = 1$ dacă $(x, y) \in R$, $m_{xy} = 0$ dacă $(x, y) \notin R$

reprezentare practică dacă A și B nu sunt foarte mari

Printr-o funcție de la A la $\mathcal{P}(B)$

Relația văzută ca funcție

O *relație* $R \subseteq A \times B$ poate fi văzută ca o *funcție* $f_R : A \rightarrow \mathcal{P}(B)$ de la A la mulțimea părților lui B :

$$f_R(x) = \{y \in B \mid (x, y) \in R\}$$

Asociază fiecărui x mulțimea (posibil vidă) a tuturor elementelor lui B cu care x e în relație.

Funcții parțiale

Dacă relaxăm condiția ca o funcție să asocieze o valoare *fiecărui* element, obținem o *funcție parțială* $f : A \rightarrow B$.

Ele sunt utile când domeniul exact al funcției nu e cunoscut (funcții care nu sunt neapărat calculabile în orice punct).

în conjectura $3 \cdot n + 1$, numărul de pași pentru a ajunge la 1

În practică, când domeniul de definiție al funcției e foarte mare sau nelimitat, dar dorim să lucrăm totuși cu o reprezentare finită pentru niște valori de interes

Funcții parțiale în ML

În ML, putem reprezenta funcții parțiale folosind modulul Map.
parametrizat cu un modul: tipul (ordonat) de definiție al mapării

```
module M = Map.Make(String)
```

crează un modul care poate reprezenta corespondențe între șiruri de caractere și un tip încă neprecizat

Când definim o valoare, adăugând o pereche în mapare, se instanțiază și tipul destinație:

```
let m = M.add "x" 5 M.empty
```

adaugă o mapare de la șirul "x" la 5 la dicționarul vid
acum, m e un *dicționar* de la șiruri la întregi

Căutăm o corespondență în dicționar:

```
M.find "x" m      returnează întregul 5
```

```
M.find "y" m      returnează excepția Not_found
```

Lucrul cu excepții

O *excepție* este o condiție specială care întrerupe calculul normal dacă nu e *tratată*, se abandonează execuția programului altfel, codul de tratare a excepției stabilește ce se face

Sintaxa:

`try` *expresie*

`with` *tipar*

unde *tipar* tratează una sau mai multe excepții și are forma

| *excepție-1* -> *expresie-exceptionala-1*

| *excepție-2* -> *expresie-exceptionala-2*

...

Dacă *expresie* se evaluează normal, ea dă rezultatul;

altfel, dacă apare *excepție-k* se evaluează ramura respectivă

```
fun x m -> try M.find x m  
          with Not_found -> 0
```

Excepțiile se propagă, terminând fiecare funcție, până când sunt “prinse” de un bloc de tratare – altfel, programul e abandonat.

Relații cu ajutorul dicționarelor

Am văzut că o *relație* $R \subseteq A \times B$ poate fi privită ca o *funcție* $f_R : A \rightarrow \mathcal{P}(B)$ de la A la mulțimea părților lui B :

$$f_R(x) = \{y \in B \mid (x, y) \in R\}$$

Dicționarul va fi atunci de la A la *mulțimi* de elemente din B

```
module M = Map.Make(String) (* dicționar pe siruri *)
```

```
module S = Set.Make(String) (* mulțimea de valori *)
```

```
let addpair m (x, y) =
```

```
  let oldset = try M.find x m with Not_found -> S.empty
```

```
  in M.add x (S.add y oldset) m
```

```
(* creeaza dicționar din lista *)
```

```
let setmap_of_pairs = List.fold_left addpair M.empty
```

```
setmap_of_pairs [("tms", "arad"); ("tms", "lugoj)];;
```

Proprietăți ale relațiilor

Următoarele proprietăți sunt definite pentru relații binare pe $\circ$ (aceeași) mulțime X : $R \subseteq X \times X$

reflexivă dacă pentru orice $x \in X$ avem $(x, x) \in R$

ireflexivă dacă pentru orice $x \in X$ avem $(x, x) \notin R$

simetrică dacă pentru orice $x, y \in X$,
dacă $(x, y) \in R$ atunci și $(y, x) \in R$

antisimetrică dacă pentru orice $x, y \in X$,
dacă $(x, y) \in R$ și $(y, x) \in R$, atunci $x = y$

tranzitivă, dacă pentru orice $x, y, z \in X$,
dacă $(x, y) \in R$ și $(y, z) \in R$, atunci $(x, z) \in R$

Relații de echivalență

O relație e *de echivalență* dacă e *reflexivă*, *simetrică* și *tranzitivă*

Relația de egalitate e (evident) o relație de echivalență.

Relația de congruență modulo un număr:

$$a \equiv b \pmod{n} \text{ dacă } n \mid a - b \text{ (divide diferența)}$$

O relație de echivalență pe X definește o *partiție* a lui X
în *clase de echivalență*

$$\hat{x} = \{y \mid (x, y) \in R\}$$

(clasa de echivalență a lui x e mulțimea elementelor aflate în relație cu x)

Relații de ordine (parțială)

O relație e o *ordine parțială* (non-strictă), dacă e *reflexivă*, *antisimetrică* și *tranzitivă*

Exemple:

relația $\leq$ pe (orice fel de) numere (la fel $\geq$)

relația de divizibilitate între întregi

relația de incluziune $\subseteq$ pe mulțimea părților

O relație e o *ordine strictă* dacă e *ireflexivă* și *tranzitivă*

Orice ordine parțială induce o ordine strictă, și reciproc.

Definim: $a \prec b$ dacă $a \preceq b$ și $a \neq b$

Definim: $a \preceq b$ dacă $a \prec b$ sau $a = b$

O relație $\preceq$ e o *ordine totală* dacă oricare două elemente sunt comparabile, adică pentru orice x, y avem $x \preceq y$ sau $y \preceq x$

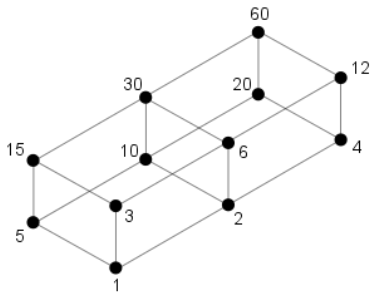
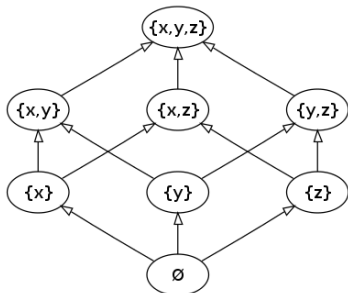
Lattice

O *latice* e o mulțime *parțial ordonată*, în care orice două elemente au un *minorant* și un *majorant*.

(elemente mai mici, respectiv mai mari în ordine decât cele două).

Ex: mulțimea părților unei mulțimi (intersecție, reuniune)

Ex: mulțimea divizorilor unui număr (c.m.m.d.c, c.m.m.m.c)

Imagine: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Hasse_diagram_of_powerset_of_3.svg

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Lattice_of_the_divisibility_of_60.svg

Noțiunea de punct fix

$x \in X$ e *punct fix* pentru funcția $f : X \rightarrow X$ dacă $f(x) = x$.
(privind f ca o transformare, ea nu îl modifică pe x)

Importanța: putem defini multe prelucrări (recursive/ciclice) ca transformări care se opresc când atingem un *punct fix*

O latice L e *completă* dacă *orice* mulțime $S \subseteq L$ are un cel mai mic majorant (supremum) și un cel mai mare minorant (infimum).

$\Rightarrow$ Luând $S = L$, rezultă că L are un element minim și unul maxim

Teorema de punct fix

Teoremă (Knaster-Tarski):

Fie f o funcție monotonă pe o latice completă.

Atunci mulțimea punctelor fixe a lui f e tot o latice completă.

Corolar: O funcție monotonă pe o latice completă are un cel mai mic punct fix și un cel mai mare punct fix.

se obțin pornind de la 0 , $f(0)$, $f(f(0))$, ... resp. M , $f(M)$, $f(f(M))$, ...
unde 0 și M sunt elementul cel mai mic respectiv cel mai mare

Punctul fix în ML

Dacă există limita șirului $x, f(x), f(f(x)) \dots$ putem scrie:

```
let rec fix f x =  
  let y = f x in  
  if y = x then x else fix f y
```

`fix f x` compară $f(x)$ cu x . Dacă sunt egale, x e punct fix, și e returnat. Dacă nu, reapelăm recursiv cu valoarea $f(x)$. Apelul al n -lea va avea argumentul $f^{n-1}(x)$ și îl compară cu $f^n(x)$. Dacă există n cu $f^{n-1}(x) = f^n(x)$, va fi găsit, $f^{n-1}(x)$ e punct fix.

Putem rescrie, folosind o funcție ajutătoare cu doar un parametru (nu mai trebuie repetat la apel parametrul `f`):

```
let fix f x =  
  let rec fix1 x =  
    let y = f x in if y = x then x else fix1 y  
  in fix1
```


Inversa și compunerea de relații

Inversa unei relații $R \subseteq A \times B$ e relația $R^{-1} \subseteq B \times A$, cu $(y, x) \in R^{-1}$ dacă și numai dacă $(x, y) \in R$

$$R^{-1} = \{(y, x) \mid (x, y) \in R\}$$

Fie două relații $R_1 \subseteq A \times B$ și $R_2 \subseteq B \times C$.

Atunci compunerea $R_2 \circ R_1 \subseteq A \times C$ e relația

$$R_2 \circ R_1 = \{(x, z) \mid \text{există } y \in B \mid (x, y) \in R_1 \text{ și } (y, z) \in R_2\}$$

La fel ca la funcții, scriem $R_2 \circ R_1$ și vedem că pentru $x \in A$ găsim întâi $y \in B$ și apoi $z \in C$.

Se poate vedea simplu că $(R \circ S)^{-1} = S^{-1} \circ R^{-1}$

Pentru o relație de echivalență, $R = R^{-1}$ (de ce? arătați!)

Dacă R e tranzitivă, $R \circ R \subseteq R$ (de ce? arătați!)

Pentru o relație binară $R \subseteq A \times A$, se notează $R^2 = R \circ R$, etc.

Închiderea tranzitivă a unei relații

Fie relația $\text{copil}(X, Y)$ (X e copilul lui Y):

$\text{copil}(\text{ana}, \text{ion}), \text{copil}(\text{lia}, \text{ion}), \text{copil}(\text{ion}, \text{mara}), \text{copil}(\text{mara}, \text{eva})$.

Definim relația $\text{desc}(X, Y)$ dacă $\text{copil}(X, Y)$ (1)

descendent : $\text{desc}(X, Z)$ dacă $\text{desc}(X, Y)$ și $\text{desc}(Y, Z)$ (2)

Relația desc include relația copil (1) și e tranzitivă (2).

Închiderea tranzitivă a unei relații $R \subseteq A \times A$ e relația **tranzitivă minimală** R^+ astfel ca $R \subseteq R^+$

Putem calcula $R^+ = \bigcup_{k=1}^{\infty} R^k = R \cup R^2 \cup \dots$ $R^2 = R \circ R$
 $R^3 = R \circ R \circ R$

copil^2 : $\text{desc}(\text{ana}, \text{mara}), \text{desc}(\text{lia}, \text{mara}), \text{desc}(\text{ion}, \text{eva})$

copil^3 : $\text{desc}(\text{ana}, \text{eva}), \text{desc}(\text{lia}, \text{eva})$.

Nu sunt descendenți de ordin > 3 .

Sau, putem defini $f(X) = R \cup (X \circ R)$, atunci $f^n(R) = \bigcup_{k=1}^{n+1} R^k$.

Dar f e monotonă, deci are un punct fix minimal, care e chiar R^+ iar dacă X e finită, ajungem la limită într-un număr finit de pași